

ԻՆԱԽԱՎԿԱՅՈՒՀԻՆ

Ս. Մ Ա Ն Դ Ո Ւ Ի Տ

. . . Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores (*).
VIRGIL. *Aeneid. lib. VI.*

Հայոց կոյսեր,
Շուշան՝ վարդեր
Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
Առ Թագուհին ձեր Սանդուխտ:

Ինքն այլ ձեզի նրման էր կոյս,
Աչքերը քաղցր իբրեւ ըզյոյս.
Ճակատ՝ լուսնին պէս շողաղարդ,
Այտերը ծիւծիւ վառ իվարդ:
Ինքն այլ ունէր ոսկի մազեր,
Շուշանագեղ հասակ նազեր.
Ինքն այլ ձեզի պէս էր քրնքուշ,
Ինքն այլ սրբախց փափաք անուշ:

Հայոց կոյսեր,
Շուշան՝ վարդեր
Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
Առ Թագուհին ձեր Սանդուխտ:

Հայրը Հայոց էր հըզօր տէր,
Եւ մայր՝ Հայոց Թագուհին էր.
Եւ ինք հօրմէն՝ սիրտ հաստատուն,
Մօրմէն՝ առել մարմին սիրուն:
Թագաւորին էր սիրելի
Քան ըզբոլոր փառս աշխարհի:

(*) . . . Շուշանրս տուք բրունալիր.

Հեղից ծաղկունքս ծիրանիս:

ՎԻՐԳԻԼ. Էնիաճ. գիրք 2.

Եւ թագուհւոյն՝ քան զիւր գըստրիկ
 Զըկայր գոհար չընաշխարհիկ :
 Հայոց կոյսեր ,
 Շուշան՝ վարդեր
 Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
 Առ թագուհին ձեր Սանդուխտ :

Թէ գլուխն իբօղ ոսկեբեհեզ
 Յարքունական իջնէր պարտէզ ,
 Զըկայր ծաղիկ մի շողշողուն
 Որ նորա պէս վառէր սիրուն .
 Եւ երբ գարնան զըւարթ գիշեր
 Երկինք տանէր պայծառ բլբլեր ,
 Շիկնէր հրաւանն այլ արուսեակ
 Իլոյս աչացն այն անուշակ :
 Հայոց կոյսեր ,
 Շուշան՝ վարդեր
 Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
 Առ թագուհին ձեր Սանդուխտ :

Ուր երեւէր կոյսն այն ազուոր՝
 Կարծես շընորհն էր երկնաւոր ,
 Ախտ եւ ցաւեր սրբաից ամէն
 Փարատէին իւր բուրմանէն .
 Ինչպէս ամառն իտաք արեւ
 Քաղցր է ծաղկանց սիւք հեշտաթեւ ,
 Այսպէս եւ Կոյսն Հայոց մեծաց
 Էր բաղձալի տեսանողաց :
 Հայոց կոյսեր ,
 Շուշան՝ վարդեր
 Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
 Առ թագուհին ձեր Սանդուխտ :

Հայոց մայրերը կըսէին .
 « Ձեմք նախանձիր զթագ մեր տիկնին ,
 Այլ զի այգւպէս ունի աղջիկ
 Որում՝ նրման չէ եւ Աստղիկ » : —
 Հայոց հայրերն ալ կըսէին .
 « Ի՞նչ բաղդ է մեր թագաւորին .
 Հոռոմ եւ Հայ աշխարհ մէկտեղ
 Զարժեն ըզգանձ այս հրաշագեղ » : —

Հայոց կոյսեր,
Շուշան՝ վարդեր
Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
Առ թագուհին ձեր Սանդուխտ:

Թագաւորներն այլ կըսէին.
« Մեզմէ որոնն արքայորդին
Երանանայ գըգուել իծոց
Ջայն աննրման կուսան Հայոց »: —
Պարթեւ, Հոռոմ, Հընդիկ թագեր
Մի ըզմիով գահ եւ գանձեր,
Նախանձընդդէմ յիրեար թափին
Առ ոտս Հայոց մեծաց կուսին:
Հայոց կոյսեր, եւ այլն:

Բայց նա փափկիկ ոտքերուն տակ
Ջարկաւ կոխեց գանձն ու պըսակ.
Ո՛հ, չեն սոքա, չեն Սանդըխտի
Արժանաւոր փափաք սըրտի.
Նորա մաքուր սիրան եւ աչեր
Երկնակարօտ դարձել իվեր,
Ո՞ր սիրտ յերկրի, ո՞ր պատանի
Սըրտի կուսին այն արժանի:

Հայոց կոյսեր, եւ այլն:

« Հայր իմ, — գոչեց, — ես ինձ փեսայ
Մեծ քան զամէն ունիմ արքայ.
Նորա պըսակ՝ սուր սուր փուշէ,
Ինձ քան զամէն թագ անուշ է.
Նա խոտտանայ ինձ փառս անանց,
Խաչ մը նորա մէկ հատիկ գանձ.
Եւ ես վազեմ այնու յուսով,
Սիրտըս վառած է իւր սիրով »: —

Հայոց կոյսեր, եւ այլն:

Խըռովեցաւ կուսանին հայր,
Եւ շատ արցունք թափեց իւր մայր.
« Մի՛ զայդ ասեր, աղջիկ սիրուն,
Մի՛ հօրդ ու մօր փախչիր ծոցուն,
Թէ քիչ վըզիդ մանեակք ոսկի,
Բերեմք զոսկի բոլոր երկրի.
Թէ Մըծբին փոքր է քեզ դարպաս՝
Օժիտ քեզ տամք բոլոր ըզՀայս »: —

Հայոց կոյսեր, եւ այլն:

— «Դարպաս տըւէք ինձ սեւ այն բանտ
Ուր սուրբ Թագէն կայ պարաւանդ.
Ինձի մանեակ կամ ապրանջան
Խընդրեմ՝ զերկաթ շրջթայ նորան.
Ինձ թէ զաշխարհ այլ տաք՝ քիչ է,
Սիրտ իմ զերկին օժիտ խընդրէ »:
Ասաց, թողուց մօր գիրկն անուշ,
Վազեց իբանտ Կոյսըն քընքուշ:
Հայոց կոյսեր,
Շուշան՝ վարդեր
Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
Առ թագուհին ձեր Սանդուխտ:

Բ.

«Սուրբ Առաքեալ, — գոչեց իբանտ մըտնելով, —
Լըցաւ բաղձանքըս կէս, հասայ քուկին քով.
Ե՞րբ իմ լըցուի իղձ կատարեալ, երբ հասնիմ
Առ երկնաւոր Փեսայն իմ» . . .
Հեծեց Սանդուխտ, ու կարօտոյ տաք արցունք
Կաթկըթէին զինչ շաղ զոր տան աստեղունք.
«Սուրբ Առաքեալ, — կըսէր, — սէ, երբ ես փարիմ
Ընդ ցանկալի Փեսայն իմ»:
— «Վաղը, սփ Կոյս, վաղը, — կըրկնեց Առաքեալ, —
Սուրբ բաղձանքիդ վաղիւ հասնիս կատարեալ.
Քեզմէ պակաս չէ կարօտել յերկնի լոյս
Եւ քո Փեսայն, անմեղ Կոյս»:
Ասաց Թագէ, եւ ըզհրեղէն շըրթունքներ
Խոնարհեցուց Կուսին խուրը շրջթաներ.
Եւ ըզլըսեմըն զայն համբոյր սըրբասէր
Արցունքներով իւր կընքէր:
Խառնըւեցան երկու աչաց արցունքներ,
Զինչ շուշանին եւ վարդին թաց տերեւներ
Երբ հովն այգուն ծոցերն որրէ գող իգող
Թափեն խառնեն հոտն ու ցօղ:
Թափէր արցունք եւ Կուսին մայր իգահոյս,
Բայց ոչ նոյնպէս անուշ էր այն, այլ անյոյս.
Ահ, առաջին էր այն գիշեր՝ ուր խեղճ մայր
Իւր աղջկանէն սրբ մընայր:
Խեղճ մայր, լացաւ, շատ հառաչեց ու լացաւ,
Կանչեց աղջիկն . . . այլ պատասխան մը չառաւ.
Մազեր փեռեց, «Սանդուխտ, Սանդուխտ իմ» գոչեց.
Լացաւ, լացաւ, հառաչեց:

Սըրտէն փախեր յոյս, եւ ընկճել էր խեղճ մայր,
Նըւաղեցաւ, ու երբ վերջին շունչ կուտայր՝
Դեռ հեծեծէր. «Ուր ես, աղջիկ իմ սիրուն» . . .

— Տիրեց մահու լըռութիւն : —

Գ.

Երբ առաւօտուն ծագեց իբանտ լոյս՝
Դըտաւ սուրբ Թագէն հըսկող ընդ սուրբ Կոյս,
Որ գիշերն իբուն սաղմոսաց դըրուակ
Անուշ երգէին հրեշտակ ընդ հրեշտակ :

Արեւուն ճաճանչ շողաց բոցահատ,
Պըտակ բոլորեց սուրբ Կուսին ճակատ .
Ապշեցաւ Թագէ, եւ պահ մը ինքզինք
Կարծեց Սանդըխտոյ հետ նըստիլ յերկինք : . . .

Բանտին ահաւոր ճըռնչէն դըռներ
Ու ներս խուժեցին մահահոտ զէնքեր .
Անէծք, հայհոյանք՝ հոն սաղմոսներուն
Ջուգախառնեցան ընդ սուրբ ալէլուն :

Գունդ մը զինուորաց՝ զինչ ժանտ բազէներ
Հեզիկ աղանոյն հետ կըռուել եկեր,
Բայց քան ըզնոցայն սիրտ ծարաւ յարին՝
Կուսին սիրտ ծարաւ էր բուն իւր մահուն :

Քաշեցին նորա փափկիկ բազումներ,
Նա ծանրը շըղթայն թեթեւ գըտանէր .
Քան զիւր հալած չաց քայլերն առաջէր,
Կարծես մօրն իգիրկ գառնուին էր գիմէր :

Նորա կարծէին՝ թէ իմահ տանին,
Այլ յերկնի՝ ճամբան առաջնորդէին,
Երկնի՝ որ բացուել էր իրեն առջեւ,
Հրեշտակք ըզլուսոյ պատրաստել են թեւ :

Վաղել են վաղել ծերք արդայք բոլոր,
Մայրեր՝ աղջիկներ ողբան սըգաւոր .
«Ո՛հ, ծաղիկ տեսքիդ թէ դու չունիս գուլթ՝
Սանդուխտ, մեզ գըթա, մի՛ զըրկեր տեսուդ» :

Հայրը . . . — «՛հ, ինչպէս տամ սուրբ զանուն հօր
Յայն՝ որ էր գազան դարձել ահաւոր, —
«Ի՛նչ գըթայք՝ գոչեց, զարկէք, մեռուցէք,
Մօրը ետեւէն անգուլթն յըղեցէք» :

Երկու կարգ շարուն երկու դաս զինուոր,
Սանդուխտ աղեղանց իմէջ բխւաւոր,
Շառաչեն նետեր քան շանթ փայլականց,
Բայց իրար պատուեն գազանք մարգարանն:

Երբ մահունց այն դէզ տեսաւ Կոյսն արի,
Յոգւոց եհան, «Տէր իմ, գոչեց, բարի,
Մի զվրէժ իմ առնուր, ինձ թըշնամի չեն,
Սոքա շընորհել ինձ ըզքեզ կուղեն:

Առ քեզ գամ, սհ, բաց գիրկդ անուշ Յիսուս,
Ընդունէ Փեսայդ ըզհոգին իմ կոյս» . . .
Երկին վերացոյց աչերն երկնային,
Ընդ երկին խառնէր եւ կարմրուկ հոգին:

Այն ժամուն մէկ սուր՝ քան ըզնետ կըրակ
Իջաւ շեշտ կուսին իծոցիկ ճերմակ.
Ո՛հ, բոսորափայլ ցայտեց սուրբ արին,
Զինչ ցոլուն վարդեր թերթաթափ իձին . . . —

Հայոց կուսաններ,
Շուշանն է ընկեր.
Ելէք քաղեցէք
Ոգւոյդ զարդ առէք:

Դ.

Իսկ դու, սվ Կոյս, որ արդ յերկնից իխորան
Անմահ Փեսիդ իծոց խայտաս անբաժան,
Ո՛վ սուրբ Սանդուխտ, նայէ մաքուր յայն կոյսեր
Որ հարազատ են քու քոյրեր:

Սոցա այլ սիրտ այն քաղցր արին խոխոջայ
Զոր քեզ աըւաւ մայր Հայաստան եւ նոցայ.
Նոցա այլ սիրտք սհ բուսցընեն հայրենեաց
Քո ծաղկըներ վարդաղգեաց:

Հայոց կոյսեր,
Շուշան՝ վարդեր
Փունջ փունջ առէք տարէք ուխտ
Առ թաղուհին ձեր Սանդուխտ:

